

Naša suvremena književnost i Miroslav Krleža u njoj

Objavljajući ovaj prikaz o značenju i važnosti Miroslava Krleže u našoj književnosti, objavljujući ga sadržajno i pravopisno doslovno kao što sam ga kao 20-godišnji omladinac sastavio i pročitao prije šest i po decenija u koprivničkoj gimnaziji, smatram umjesnim danas konstatirati nekoliko relevantnih činjenica. Pona prije, primjeran pedagoški odgojno-obrazovni rad u koprivničkoj gimnaziji već u prvim godinama njenoga prerastanja od nepotpune niže u potpunu višu srednjoškolsku ustanovu. Zatim, izvanredna stvaralačka književna, umjetnička i društveno-politička pojava Miroslava Krleže u povijesti naše kulture već u njegovim mladim godinama. Napokon, prisna povezanost toga i takvoga Miroslava Krleže s Koprivnicom, o čemu su vjerodostojni podaci objavljeni već u ranijim godištim »Podravskoga zbornika«. Kad je pak sve to tako, a tako jest, onda neka i ovaj moj mladenački prikaz Miroslava Krleže bude objavljen u »Podravskom zborniku«, dakle u Koprivnici, s kojom i mene duboko vežu višestruke i najintimnije obiteljske i društvene životne veze.

Živimo u vrijeme sveopće revolucije. Kao što u svakidašnjem životu tako i u literaturi. Novi nazori o svemu stubokom mijenjaju mišljenja i dosadašnji poredak. Svijet osvajaju nove Ideje. Ispunjuju se riječi besmrtnoga Gundulića: »... Tko bi gori, eto e' doli, a tko doli, gori ustaje...«. Ruski oci (Gogolj, Dostojevski) sa svojim realizmom, pa francuski učitelji (Zola) sa iskrenim naturalizmom prodrmaše stupovima klasicizma i romantizma i doviknuše cijelom svijetu: Dalje se ovako ne može. Dosta je laži i licemjerstva. Obmanjivanje nas samih mora već jednom prestati!

Naravno, takav odlučan, upravo imperativan ton vođa realizma i naturalizma iznenadio je konzervativne glave, ali ujedno i potaknuo na ogorčenu protuakciju. Započela je žestoka borba; upravo štono riječ: na život i smrt. Rezultat bijaše: pobjeda realizma i naturalizma.

Ali time nije svršeno. Duša čovjeka težila je za nečim višim, boljim, savršenijim. Naturalizam je doveo do ponora. Dalje se nije moglo – prijetila je pogibao. A duša je tražila – dalje i novo. Jednako je vapila za oslobođenjem. Morao se tražiti izlaz. I – našao se. Javljuju se počeci ekspresionizma.

Svaki je početak težak. I ekspresionizmu je valjalo mučno probijati led. Prije rata nije se osobito napredovalo. Ali nadošli rat, novo doba i nove Ideje, opća težnja za potpunim oslobođenjem, pa – najzad – nova generacija, koja kategorički traži Novo – sve je to pomoglo i danas može ekspresionizam gotovo pobjednički lepršati nad svijetom. Moderna je umjetnost u znaku ekspresionizma.

Značenje ekspresionizma u literaturi, isto kao i u umjetnosti, veoma je veliko. Što je on i što hoće? Dragan Bulčić kaže:

»Ekspresionizam u poeziji u glavnome izgleda ovako: 1. neoponašanje prirode; nastojanje, da se priroda nadmaši; 2. čista duševnost; 3. muzičko djelovanje kao glavni motor poezije; 4. duša pjesnikova mora se poklapati s ritmom svijeta; 5. neobaziranje na sredstva, kojima se polučuje cilj; 6. nova, snažna, suvremena i opća Ideja.«

U tih šest kratkih, zbijenih i prividno suhih rečenica leži čitav misterij ekspresionizma. Ne znači li pravu revoluciju? Ali još uvijek nije haotičan. Ritam je »glavni motor poezije«, on je zapravo onaj spiritus movens, koji podaje jednoj ekspresionističkoj pjesmi ljepotu. U ritmu se odražuje i nježno šaputanje lišća i lomljava ekspresnog vlaka i zavijanje gladnoga kurjaka i tihi jecaj prezrene bludnice.

Ali nije sve ni u ritmu. I duševnost. »Nova, snažna, suvremena i opća Ideja«. A to je ono najvažnije. Pjevati pjesmu bez sadržaja, bez prave, snažne, etičke Ideje, opće Ideje, znači ludo mrčiti papir, tratiti dragocjeno vrijeme, varati samoga sebe. Vulgarno rečeno: znači hvatati zrak. Uza sav svoj lijepi program imade još uvijek ekspresionizam velik broj neprijatelja. Oni su poput guštare, koja se pružila između čovjeka i njegove duše. Prijetice njihovo zblizenje. No ekspresionizam ne ustupa. On čuje dozivanje, viku, krič duše s onu stranu guštare i – ne obazirući se na sredstva – krči i ruši zapreku samo da što prije vrati čovjeku njegovu dušu. Onu dušu, koja je htjela laž zauvijek uništiti. Dakle, ekspresionizam želi da čovjek ponovno nađe samoga sebe, da čovjek postane – Čovjekom!

Naš je ekspresionizam – poput romantizma, realizma, naturalizma i ostalih literarnih smjerova – importiran. Dakako, opet najvećim dijelom iz Njemačke. Pa dok u inozemstvu (Francuskoj, Njemačkoj) kulminira, dotle se kod nas nalazi još u povojima. Tek je u posljednje vrijeme nastalo nešto življe gibanje, no to je još uvijek malo, vrlo malo. Najradikalnija je mlada beogradska grupa »Alpha«. U imenu joj je zadaća. Od početka! U Zagrebu se zastupnici i pobornici novih Ideja kupe oko reprezentativne revije »Kritika«. Imena su njihova, tko bar malo prati naše literarne prilike, dovoljno i dobro poznata.

Još jedna specijalno naša pojava: zenitizam. Koliko li prašine nije već uzvitlao?!... Svi viču na nj'. Nazivaju ga čudovištem, ludošću. Nitko ga ne shvaća, ne razumije. Možda bi nam jedino Ljubomir Micić, otac njegov, znao reći što hoće. Možda ni on sam. A možda ni mi nismo još sposobni da ga shvatimo. Zato: niti ga valja hvaliti, niti kuditi. Ako je u njemu bar nešto dobra, nekako će životariti, održat će se, a ako nema baš ništa dobra – *requiescat in pace*... .

Velika sloboda i široki program ekspresionizma za-
veo je mnoge, osobito mlade, neiskusne duhove i oni se
bacili na poeziju. I niču »pjesnici«. Kao gljive poslije
kiše. Ali jao. Većina tih »pjesnika« prosto je zakasnila,
profanirala poeziju. Posljedica je da oni, koji prezirno i
žučljivo gledaju na sve novo, izrabljuju momenat, pa
sad svjesno, sad besvjesno hule i grde – mjesto same
skvrnitelje – novu umjetnost.

I što je veći broj »pjesnika«, koji vole na lak način ste-
ći slavu, turnuti rog za svijecu, bolje: u mutnome loviti,
to većma iskaču oni, koji nam – bez obzira na druge
–uistinu donose pravu umjetnost. Mi imademo malo tak-
vih iskrenih, velikih, pravih literata, pa nam ih zato
valja s osobitom pažnjom – da se tako izrazim – čuvati i
cijeniti, a ne dopuštati, da nam ih zahireni i bolesni
mozgovi vrijeđaju i blate. Jedan od tih, svake pažnje do-
stojnih poeta, među prvima je bez sumnje naš Miroslav
Krleža.

Počeci literarnog djelovanja Miroslava Krleže popra-
ćeni su od tzv. odlučujućih ironičnim smiješkom i skep-
tičnim sažimanjem ramena. (Nekoji se zlobnici tako da-
leko zaboraviše da ga okrštiše »Kiroslav Mrleža«). No
jaka volja i veliki talenat nijesu dopustili Krleži da su-
stane. Njegov rad postaje sve jači i bolji, dok mu napo-
kon oni isti, koji još jučer poricahu vrijednost njegovim
produktima ne priznaju, da se u njemu krije genij, od
kojega možemo sigurno još mnogo očekivati. Što više,
priznaju, da ćemo moći bez ikakve bojazni njegova dje-
la pružiti ostalom kulturnom svijetu kao dokaz, da je i
naš narod sposoban za sudjelovanje u radu za opće do-
bro Čovječanstva.

Nije lako točno odrediti, kojem literanom smjeru pri-
pada Krleža. Jedni ga broje među ekspresioniste, drugi
silom hoće da bude naturalista. Međutim nemaju pravo
ni jedni ni drugi. On stoji nekako posrijedi između
naturalizma i ekspresionizma. Najbolje je rečeno: *on je
svoj*. Ni na koga se ne obazire – sam si je odredio prav-
vac, koji mu se čini najboljim za postignuće konačnoga
cilja. I baš ta činjenica mnogo je pridonijela njegovoj
veličini.

Krleža je danas naš najproduktivniji pisac. Osobito
su posljednjih mjeseci njegove brojne novele počele
sve češće dolaziti na literarno tržište. Dosad su mu
štampana slijedeća djela: Veliki Meštar sviju hulja, Hr-
vatska rapsodija, novele iz ciklusa »Hrvatski bog
Mars«, zatim Lirika, tri sveska pjesama i još neki manji
radovi. Kroz sva djela vuče se poput crvene niti ideja
pacifistička, za koju je naš pjesnik pripravan pridonijeti
najveću žrtvu.

Napose je tom Idejom prožet ciklus »Hrvatski Bog
Mars«, iz kojega ne možemo istrgnuti gotovo ni jedan
list, a da nije prikazana sva moralna barušina militariz-
ma. Dobro mu dolazi bogati materijal, što ga je priku-
pio služeći za vrijeme rata kao vojnik u raznim vojarna-
ma i vojničkim bolnicama. Suet mu podaju bivše dvije
zagrebačke pukovnije: 53. i 25. domobranske. Osobito
ova posljednja. Snagom dostojnom najvećeg umjetnika

opisuje život svojih »lancmana« – kumeka i tolvaja za-
gorskih, glupih i bedastih Mateka, u onim ogromnim,
čvrstim plotom ograđenim i dobrim stražama čuvani-
ma zgradama u donjoj Ilici. Nedostiživ je u opisivanju
svih zlostavljanja i muka, što ih je jadna zagorska raja
morala podnijeti od bogova i oberbogova svojih: feljba-
ba, kaprala i frajtera. Pa onda raporti, marškompanije,
vješanja itd. Sve to opisuje on pravom virtuožnošću, a
često zalazi u tančine takvih prizora, koji pobuđuju u
nama averziju zaboravljajući, da su to uistinu jednom
pretrpjeli potlačeni mladići, braća naša – ljudi. I baš su
mu te novele premda na mjestima prikazuju odvratne
prizore donijele slavu.

Pored toga ciklusa napisao je još brojne novele, čiji
sujet zasijeca većinom u naše malograđanske prilike. U
tim novelama predstavio nam se kao vanredan pozna-
valac psihe našeg čovjeka, a tko dobro pozna život Zag-
repčanina i Zagorca, odnosno tko je i sam živio u tim i
takvim prilikama, još će većma cijeliti Krležu kao
izvrsnog pripovjedača i anatoma duše našeg čovjeka. I
to je ono, što Krležu još više veže uz nas.

U lirici svojoj Krleža se također prikazuje kao veliki
pacifista. Lirika mu je također prožeta plemenitim Ide-
jama, mnoge su mu pjesme i sadržajem i oblikom van-
redno uspjele, dok su nas djela kao Veliki Meštar sviju
hulja i Hrvatska rapsodija uvelike zadužila.

Radi svog pacifizma i mržnje prema militarizmu bio
je od vlade vječito šikaniran, a kako su u tim prilikama
prolazila njegova djela, napose ciklus Hrvatski Bog
Mars, ukratko nam je sam pjesnik objasnio u časopisu
Kritici (svezak za maj 1921).

— (Ovdje je slijedio citat iz »Kritike«) —

Kako će Krleža u »budućnosti – ne znamo. Proroci
nismo. Ali po svemu dosadašnjem možemo posve mir-
no i sa sigurnošću očekivati nastavak njegovog plod-
nog, lijepog i dobrog rada. Možemo očekivati mnogo,
vrlo mnogo. Čekamo! ...

Još biografija njegova (posve ukratko).

Iako je mlad, zapravo još vrlo mlad, ipak je već
mного toga preturio. Zagrepčanin je, rođen 1893. Bijaše mu
određeno da postane k.u.k. oficir, ali njemu to nije pri-
jalo i jednog lijepog dana nestaje našem Krleži svaki
trag u Pečuhu, gdje je bio u vojnoj školi. Poslije toga do-
živio je mnogo mučnih i teških avantura. Najzad mora
za vrijeme rata služiti vojsku kao običan vojnik bez ika-
kva čina, vucari se po raznim vojničkim objektima, a
danas – boravi u Zagrebu, gdje se stalno posvetio litera-
turi. Kakav mu je danas život, kad se duševne sposob-
nosti toliko »cijene« ... možemo si misliti.

Sve su te bure njegovog života isklešale iz njega pot-
punog čovjeka i podale mu upravo preobilen materijal
za njegova brojna i dobra djela.

(Sastavljeno prema prethodnom dogovoru i sporazu-
mu s nastavnikom hrvatskoga jezika i književnosti u
osmom razredu gimnazije, a referat je održan kolega-
ma maturantima Realne gimnazije u Koprivnici, 28.
travnja 1922).